

Ethics and the Right to Children's Health from the Perspective of Criminal Law

S.M. Yusuf Hosseini¹, A. Salarifar Ph.D.^{2*}, A. Saybani Ph.D.²

1. Ph.D. Student, Department of Criminal Law and Criminology, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran.
2. Department of Criminal Law and Criminology, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran.

Abstract

Background: The right to health is one of the dimensions of human rights, which is considered necessary for fulfilling other human rights. The right to health means that everyone has the right to achieve the highest standard of physical and mental health. Children are one of the groups of society that pay special attention to their physical and mental health. Governments are obliged to provide the possibility of a healthy life for children, and for this they need to adjust the laws to the children's conditions. One of the fields that need special discriminatory laws in this regard is the field of criminal law. Today, it is emphasized that a different procedure is applied to crimes committed by children compared to what is customary for adults. This approach, which is referred to as differential criminal proceedings, has components and requirements that are all based on camaraderie, reduction of strictness, approach to the future, reform-oriented and treatment-oriented, and rehabilitative vision. In this article, ethics and the right to children's health are examined from the perspective of criminal law and differential proceedings.

Conclusion: Iran has recognized and supported the right to health by approving various laws and regulations in the field of health as well as joining various international conventions. And in criminal law, he has compiled the laws that are considered for the punishment of children and teenagers and the way to rehabilitate and reform them according to this right.

Keywords: Ethics, Human Rights, Right to Health, Criminal Law, Differential Proceedings

***Corresponding Author:** A. Salarifar Ph.D., Department of Criminal Law and Criminology, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iran. Email: dr.abouzarsalarifar@gmail.com

How to cite: Yusuf Hosseini S.M, Salarifar A, Saybani A. Ethics and the right to children's health from the perspective of criminal law. Ethics in Science and Technology. 2025,20(3):28-36

Copyright © 2025 Authors. Published by Iranian Association for Ethics in Science and Technology. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited

اخلاق و حق بر سلامت اطفال از منظر حقوق کیفری

سید محمد یوسف حسینی^۱، دکتر ابوذری سالاری فر^{۲*}، دکتر علیرضا سایبانی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.

۲. گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۳)

چکیده

زمینه: حق بر سلامتی یکی از ابعاد حقوق بشر است که برای استیفای سایر حقوق بشری نیز ضروری قلمداد می‌شود. حق بر سلامت، به این معناست که هرکس حق دارد تا به بالاترین استاندارد سلامت فیزیکی و روانی دستیابی داشته باشد. یکی از گروه‌های جامعه که توجه ویژه به سلامت جسمی و روانی آنها از اهمیت بسیاری برخوردار است، کودکان هستند. دولتها موظفند امکان یک زندگی سالم برای کودکان را تأمین کنند و برای این کار نیازمند متناسب سازی قوانین با شرایط کودکان هستند. یکی از حوزه‌هایی که در این رابطه نیازمند قوانین افتراقی خاص است حوزه حقوق کیفری است. امروزه، تأکید بر این است که نسبت به ارتکاب جرم از سوی کودکان، رویه‌ای متفاوت با آنچه در مورد بزرگسالان (افراد بالغ) مرسوم است به اجرا در آید. این رویکرد که از آن به دادرسی کیفری افتراقی یاد می‌شود، مولفه‌ها و اقتضائاتی دارد که همگی مبتنی بر ارفاق، کاهش سختگیری‌ها، تسامح، رویکرد به آینده به جای نگاه به گذشته، اصلاح‌مداری و درمان‌محوری و بینش بازپرورانه هستند. در مقاله حاضر به بررسی اخلاق و حق بر سلامت اطفال از منظر حقوق کیفری و دادرسی افتراقی پرداخته شده است.

نتیجه‌گیری: ایران با تصویب قوانین و مقررات مختلف در زمینه سلامت و همچنین پیوستن به کنوانسیون‌های مختلف بین‌المللی حق بر سلامت را به رسمیت شناخته و مورد حمایت قرار داده است و در حقوق کیفری نیز قوانینی را که برای مجازات کودکان و نوجوانان در نظر گرفته شده و هم نحوه بازپروری و اصلاح آنان با توجه به این حق تدوین نموده است.

کلیدواژه‌گان: اخلاق، حقوق بشر، حق بر سلامت، حقوق کیفری، دادرسی افتراقی

سرآغاز

حق بر سلامت به عنوان یک حق ذاتی به این معناست که هر شخصی حق دارد تا به بالاترین استاندارد سلامت فیزیکی و روحی روانی دستیابی داشته باشد و این حق تمام خدمات پزشکی، بهداشت عمومی، غذای کافی، مسکن مناسب، محیط کار سالم و محیط زیست تمیز را شامل می‌شود. گروه‌های آسیب پذیر^۱، از جمله اطفال، به لحاظ شرایط خاصشان نیازمند حمایت ویژه در زمینه حفظ حقوق از جمله حق بر سلامت^۲ هستند. حمایت از آنها از طریق اتخاذ سیاست افتراقی صورت می‌گیرد. سیاست افتراقی در قوانین داخلی به صورت جرم انگاری خاص در حوزه اطفال متجلی می‌شود.

با توجه به اینکه کودکان و نوجوانان بزرگترین سرمایه انسانی هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند، باید به مسائل روحی و جسمی آنان توجه شایسته مبذول داشت. این توجه ویژه، به خصوص زمانی گسترش می‌یابد که طفل وارد نظام کیفری^۳ شود.

کودکان و نوجوانانی که به دلیل سن و شخصیت خود در برابر بزهکاری و انحراف بسیار آسیب‌پذیرتر از بزرگسالان هستند، در واقع، تا اندازه زیادی قربانی کوتاهی نهادهای اجتماعی^۴ از قبیل خانواده، مدرسه و مانند آن هستند که وظیفه حمایت و رسالت آموزش این کودکان و نوجوانان برای ورود به دنیای بزرگسالی را دارند. کودک یا نوجوان با نقض مقررات قانونی، عنوان بزهکار یا منحرف را پیدا می‌کند و بنابراین به دلیل ارتکاب جرم مشمول ضمانت اجرای پیش بینی شده در قانون مجازات می‌شود، اما طفل یا نوجوان طی چنین فرآیند کیفری باید مشمول حمایت‌های حقوقی شود زیرا اطفال و نوجوانان به دلیل طبع انعطاف پذیری، قابلیت اصلاح را دارند و چنانچه این هدایت و درمان بدون توجه به ویژگی‌های این گروه از بزهکاران صورت پذیرد چه بسا به سوی ارتکاب جرائم خطرناک‌تر و از بین رفتن سلامت جسمی و روانی سوق داده شوند.

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: dr.abouzarsalarifar@gmail.com

بنابراین اصلاح و تربیت اطفال و نوجوانان مستلزم اجرای روش‌های منطبق با شخصیت آنان در دوره‌ای نسبتاً طولانی است. از این‌رو، قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ دچار تغییرات و تحولاتی نسبت به این گروه از بزهکاران شده است و در واقع برای حفظ سلامت جسمانی^۵ و روانی آنها، یک رویکرد حمایتی-ترمیمی نسبت به اطفال و نوجوانان بزهکار برگزیده است. در مقاله حاضر به بررسی اخلاق و حق بر سلامت اطفال از منظر حقوق کیفری و دادرسی افتراقی پرداخته شده است.

بحث

مفهوم طفل

در فرهنگ‌های فارسی، واژه طفل به معنای «کوچک از همه چیز» آمده است و این کلمه مترادف با کلماتی چون کودک، نوزاد و بچه می باشد (۱). از نظر اصطلاحی «طفل» یا «صغیر» به کسی گفته می شود که به سن بلوغ شرعی نرسیده باشد. همچنین از نظر جامعه شناختی «کودک فردی است که در حال گذراندن دوره‌ی تکوین اجتماعی تا رسیدن به رشد اجتماعی می باشد» (۲). در حقوق ایران تعریف واحدی از کودک که در کلیه امور، آن تعریف صادق باشد، وجود ندارد. در اسناد بین‌المللی از جمله کنوانسیون حقوق کودک گفته شده است که کودک فردی است زیر هجده سال. به طور کلی جامعه بین‌المللی سن ۱۸ سال را به عنوان سن کودکی قبول کرده‌اند.

اخلاق و حق بر سلامت کودکان

توجه به اصول اخلاقی^۶ باعث پدیدایی مفهوم حقوق بشر^۸ شد. در این راستا، حقوق کودک مجموعه‌ای از حقوق بشر ویژه کودکان است که بر پشتیبانی و نگهداری از افراد جوان تمرکز دارد. حقوق کودکان شامل حق بر عدم تبعیض، حق حیات، حق بقا، حق رشد، حق بر ثبت نام، برقراری ارتباط با هر دو والدین، هویت انسانی، حق آموزش عمومی و همچنین حق بر سلامت است. مهم ترین حقوق کودک، حق بر سلامت و بقای کودک است و یکی از بنیادین‌ترین حقوق کودکان است و باقی حقوق موقوف بر آن است (۳).

مفهوم حق بر سلامت

واژه‌ی «سلامت» از جهت واژه شناختی، به معنای «بی‌گزند شدن»، از عیب و آفت‌رهایی یافتن و تندرستی (۱) است. در اصطلاح فقهی از یک سو، نقطه‌ی مقابل بیماری و مرض است که در صحت انجام عمل (خواه عبادی یا حقوقی) موثر می باشد؛ برای نمونه برخی از فقیهان «هبه غیر معوض» یا تصرفات تبرعی (مجانی) را در حالت مرض موت بودن شخص که موجب اضرار به غیر (ورثه) می‌شود، خالی از اشکال نمی‌دانند. از دیگر سو «سلامت» در معنی «صحت تشریف» بیان شده است و به عنوان حالتی است که قول یا فعلی به درستی انجام گرفته است (۴). با استناد به آموزه های دینی، «سلامت» - به مثابه یک حق

انسان - مورد عنایت شریعت اسلامی واقع شده و دارای ابعاد مختلف، از جمله یعنی بعد جسمانی، روانی، اجتماعی، معنوی و... می باشد که تمامی وجوه و شئون زندگی فردی و اجتماعی را در بر می گیرد همچنین از دیدگاه سازمان جهانی بهداشت، «سلامت»^۹، رفاه یا آسایش کامل جسمانی، روانی و اجتماعی و نه صرفاً نبود بیماری و ناتوانی است (۵). بر این اساس، می‌توان چنین موضع گرفت که وجه تمایز دیدگاه شریعت اسلام و سازمان بهداشت جهانی در معرفی سلامت، استناد به سلامت معنوی^۹ است، که بعد مهم و وجودی آن بوده و به نوعی، دیگر ابعاد سلامت را تحت پوشش قرار می‌دهد (۶).

حق بهره‌مندی از عالی‌ترین استاندارد قابل حصول سلامتی به عنوان حقی بنیادین توصیف می‌شود که برای تحقق و بهره‌مندی از سایر حق‌ها و آزادی‌ها از اهمیت بسیاری برخوردار است. هرچند این حق به لحاظ محتوا، به نسل دوم حقوق بشر تعلق دارد، لیکن ارتباطی نزدیک با سایر نسل‌های حقوق بشری دارد. حق برسلامتی، طیف وسیعی از حق‌ها را گرد هم آورده است که هر کدام نقشی انکارناپذیر در تحقق آن ایفا می‌کنند. براین اساس، برخورداری از آب آشامیدنی سالم، غذای کافی و مقوی، محیط زیست پاک و... مقوم ذات سلامتی انسان به شمار می‌روند. در کنار این مسئله، برخورداری از حق حیات بدون برخورداری از سلامتی جسم و روان بی معنا خواهد بود. همین واقعیت شاهدهی براین مدعاست که «کلیه‌ی مصادیق حقوق بشر، متقابلاً به هم وابسته، غیرقابل تفکیک از هم و مرتبط به هم می‌باشند.» تحقق عالی‌ترین استاندارد مورد نظر ماده‌ی ۱۲ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در پرتو به کارگیری حداکثر امکانات اقتصادی و فنی و طی روندی ضرورتاً تدریجی‌الحصول، رنگ واقعیت به خود خواهد گرفت. از این‌رو میزان تحقق و بهره‌مندی از این حق، رابطه‌ای مستقیم با سطح رشد و توسعه‌یافتگی اقتصادی و اجتماعی یک کشور دارد. میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی با علم به این واقعیت، از دولت‌های عضو می‌خواهد تا با بهره‌گیری از همکاری‌های بین‌المللی اقتصادی و فنی با یکدیگر، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خود را جهت ارتقا میزان بهره‌مندی از این حق افزایش دهند.

سیاست افتراقی در حقوق کیفری برای پیشگیری از آسیب-

ها و جرایم اطفال و پاسداشت از حق بر سلامت آنها

گروه‌های آسیب پذیر، از جمله کودکان و نوجوانان، به لحاظ شرایط خاصشان نیازمند حمایت از آنها از طریق اتخاذ سیاست افتراقی صورت می‌گیرد. سیاست افتراقی در قوانین داخلی به صورت جرم‌انگاری خاص در حوزه کودکان و نوجوانان متجلی می‌شود. سازمان ملل متحد، در زمینه حقوق کودک چهار سند مهم را مورد تصویب قرار داده که پیمان‌نامه حقوق کودک، تنها سند الزام‌آور آن می‌باشد. این اسناد شامل حقوق مختلفی برای کودکان و نوجوانان از جمله دادرسی افتراقی است. به سخنی شایسته، می‌توان گفت دادرسی افتراقی نیز یکی از حقوق ممتاز کودکان و نوجوانان معارض با قانون است زیرا کودک یا نوجوان معارض با قانون، پیش از آنکه بزه‌کار باشند،

از حمایت‌های دیگر در جهت حمایت از اطفال در مقابل گرایش به مصرف مواد مخدر در ایران، تصویب ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی است. بند ۱ ماده مذکور سلب حضانت از والدین معتاد را به رسمیت شناخت و با اطلاع مذکور، حمایت از اطفال در معرض خطر اعتیاد تسهیل شد. در حقوق داخلی تا قبل از سال ۱۳۸۱ تنها کنوانسیون حقوق کودک و کنوانسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و مواد روان گردان در زمینه حمایت از حقوق اطفال وجود داشت. از آن جا که در این دو کنوانسیون مجازاتی برای استفاده از اطفال در قاچاق مواد مخدر پیش بینی نشده بود، فاقد ضمانت اجرای مناسب بود. تصویب بند ۴ ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی که «سوء استفاده از طفل یا اجبار او به ورود در مشاغل ضد اخلاقی مانند فساد و فحشا، تکدی گری و قاچاق» را به عنوان یکی از مصادیق عدم لیاقت والدین برای حضانت از اطفال بیان کرد، هر چند بسیار مفید بود ولی تنها نسبت به والدین اجرا می‌شود و شامل غیر والدین نمی‌شود. با تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان خلأ قانونی تا حد زیادی برطرف شد. هرچند اعاده مکرر این قانون از طرف شورای نگهبان و اصلاحات صورت گرفته از طرف مجلس به منظور تأمین نظر شورای نگهبان باعث شد که قانون مصوب با فلسفه آن متضاد باشد (۱۰). در عین حال جرم‌انگاری‌های قانون گذار در جهت حمایت از اطفال پیشرفت بزرگی محسوب شده، آن را به یک متن حقوق بشری مبدل ساخته است (۱۱). از نوآوری‌های قانون، ماده ۳ است که مقرر می‌دارد: «هرگونه خرید و فروش، بهره‌کشی و به کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق ممنوع و مرتکب حسب مورد علاوه بر جبران خسارات وارده به شش ماه تا یک سال زندان و یا به جزای نقدی از دو میلیون ریال تا بیست میلیون ریال محکوم خواهد شد». قانون گذار با بیان عبارت اعمال خلاف که با توجه به مثال ذکر شده (قاچاق مواد مخدر)، اعمال مجرمانه را در نظر داشته، تا حد زیادی محدود بهره‌کشی و استثمار کودکان را محدود کرده است و با جرم‌انگاری بهره‌کشی و سوء استفاده از اطفال در قاچاق مواد مخدر خلأ قانونی در این حوزه را برطرف کرده است.

۲) حمایت از حقوق اجتماعی

در کنار حمایت از کودکان و نوجوانان در برابر فروش و مصرف مواد مخدر حمایت از حقوق اجتماعی^{۱۰} آنان نیز مورد توجه قرار گرفته است. از مهم‌ترین حقوق کودکان و نوجوانان در این حوزه می‌توان به حمایت از آنها در برابر به کارگیری در فعالیت‌های نظامی و ممانعت از تحصیل اشاره کرد.

الف) منع به کارگیری در فعالیت‌های نظامی: به کار واداشتن کودکان و نوجوانان به ویژه در فعالیت‌های نظامی موجب ورود آسیب جسمی به آنان و تضییع حق سلامت آنها می‌شود. استفاده از کار کودکان و نوجوانان توسط دولت‌ها گاهی به صورت به کارگیری آنان در فعالیت‌های نظامی است. طبق برآوردی که در سال ۱۳۸۲ صورت گرفته هم اکنون بیش از سیصد هزار کودک زیر هیجده سال در درگیری‌های مسلحانه شرکت دارند (۱۲). در ایران به موجب ماده ۲ قانون نظام وظیفه عمومی (۱۳۶۳) اعزام اشخاص کمتر از نوزده سال به

بزه‌دیده شرایط نامطلوب زندگی و محیط اجتماعی هستند. از این‌رو، نیازمند حمایت‌های افتراقی قانون‌گذار می‌باشند. ویژگی‌های بارز دادرسی افتراقی بر مبنای اسناد بین‌المللی حقوق کودک، در مرحله تحقیقات مقدماتی، شامل پلیس ویژه اطفال و نوجوانان و دادسرای ویژه اطفال و نوجوانان و در مرحله دادرسی، شامل دادگاه ویژه اطفال و نوجوانان، قاضی ویژه اطفال و نوجوانان و مشاور متخصص می‌گردد (۷). در ذیل به حمایت‌های کیفری پیش‌بینی شده برای پیشگیری از آسیب‌ها و جرایم اطفال در قوانین داخلی می‌پردازیم.

۱) حمایت در برابر مواد مخدر

امروزه مبارزه پدیده قاچاق و مصرف مواد مخدر به یکی از اساسی‌ترین اهداف دولت‌ها تبدیل شده است، به رغم تلاش‌های صورت گرفته نه تنها قاچاق مواد مخدر در مقایسه با گذشته کاهش نیافته، بلکه ابعاد آن به مراتب بیشتر از قبل شده است (۸). از آن جا که هر دو جرم سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر بزه‌دیدگانی خواهد داشت، آنها نیازمند حمایتند و چنان چه اطفال بزه‌دیده‌ی دو جرم باشند حمایت از آنها ضروری‌تر است.

در جرایم مواد مخدر جنبه بزه‌دیدگی بر بزه‌کاری اطفال غلبه دارد. در خصوص خرید و فروش و قاچاق مواد مخدر نیز اطفال بیشتر بزه‌دیده هستند تا بزه‌کار (۹)، زیرا سوداگران مواد مخدر از عدم آگاهی اطفال استفاده کرده و آنان را در فعالیت‌هایی که خطرات زیادی دارد وارد می‌کنند. اطفال به دلیل وضع جسمی و سنی شان بیشتر در قاچاق مواد مخدر به کار گرفته می‌شوند. چون در اکثر کشورها اطفال از مسئولیت کیفری مبرا هستند، قاچاقچیان مواد مخدر از اطفال به عنوان واسطه قاچاق استفاده می‌کنند. باند‌های تبهکارانه مواد مخدر ابتدا سعی می‌کنند که اطفال را به مواد مخدر معتاد و سپس از آنها استفاده کنند.

ماده ۳۳ کنوانسیون حقوق کودک، صراحت از اطفال در مقابل اعتیاد به مواد مخدر و قاچاق مواد مخدر حمایت کرده و دولت‌ها را به انجام اقدامات اجرایی، آموزشی و اجتماعی در جهت حمایت از اطفال ملزم کرده است. شناسایی اطفال در معرض خطر که والدینشان معتاد هستند و انتقال آنها به مراکز خاص و آموزش اطفال در مورد پیامدهای منفی اعتیاد می‌تواند از جمله مصادیق حمایت مقرر در ماده مذکور باشد. کنوانسیون شماره ۱۸۲ سازمان جهانی کار (۱۹۹۹) نیز در بند ۳ در بیان اشکال غیرقانونی استخدام و به کارگیری اطفال، استفاده و یا ترغیب اطفال به انجام فعالیت‌های غیرقانونی به ویژه به کارگیری اطفال در قاچاق مواد مخدر را آن گونه که در عهدنامه‌های بین‌المللی مرتبط با مواد مخدر ذکر گردیده، بیان کرده است.

در قانون ایران، قانون گذار با آگاهی از این امر در ماد ۱۸ قانون مبارزه با مواد مخدر (مصوب ۱۳۶۷/۸/۳) مجازات‌شدیدی را برای کسی که دیگری را معتاد می‌کند پیش‌بینی کرده بود. هرچند در این ماده به طور صریح از لفظ اطفال استفاده نشده بود ولی واژه «دیگری» مذکور در صدر این ماده عام بوده و شامل اطفال نیز می‌گردید و حتی می‌توان گفت اطفال بارزترین مصداق بزه‌دیده این ماده محسوب می‌شدند.

سربازی ممنوع است و از آن جا که تنها افراد ذکور به خدمت وظیفه فراخوانده می‌شوند تا حدی معیارهای بین‌المللی رعایت شده است، ولی اجازه عضویت افراد کمتر از پانزده سال در بسیج که یک نیروی نظامی محسوب می‌شود مغایر با معیارهای بین‌المللی است.

(ب) منع ممانعت از تحصیل: محرومیت اطفال از تحصیل ممکن است به دلیل اشتغال به کار، فقر و نبود امکانات آموزشی باشد. بنابر آمارهای اعلام شده هم اکنون یک میلیارد نفر از جوانان در سراسر جهان در حال درس خواندن هستند که در گروه سنی شش تا یازده سال، ۲۴/۵ درصد از دختران و ۱۶/۴ درصد از پسران از آموزش رایگان بی‌نصیبند (۱۳). در جهت حمایت از حق اجتماعی تحصیل اطفال، نیز سازمان ملل به تصویب مقرراتی اقدام کرده است. اصل ۷ اعلامیه حقوق کودک^{۱۱} و ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک به صراحت بر حق اطفال برای بهره‌مندی از آموزش رایگان تأکید کرده‌اند.

در باب حمایت از حق تحصیل^{۱۲} کودکان تا قبل از سال ۱۳۸۱ تنها قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی (مصوب ۱۳۵۳) وجود داشت (۱۴). با تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۸۱ گام مهمی در جهت حمایت از این حق اطفال برداشته شد. ماده ۴ قانون مقرر می‌دارد: «هرگونه ... ممانعت از تحصیل آنان (کودکان) ممنوع و مرتکب به سه ماه و یک روز تا شش ماه حبس و یا ده میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌گردد». در این ماده علاوه بر تشدید مجازات، که مفید است، برخلاف قانون پیشین به طور مطلق از حق تحصیل کودکان حمایت شده است. حذف استثنای قانون سابق در جهت حمایت از اطفال بسیار ضروری بود.

۳) حمایت در برابر ضرب و جرح و آزار جسمانی

اطفال به دلیل این که توانایی مقابله با صدمات مهاجم را ندارند آماج مناسبی برای ارتکاب ضرب و جرح و آزار جسمانی هستند که غالباً نسبت به اطفال کمتر از پنج سال صورت می‌گیرد. طبق تحقیقات انجمن جرم‌شناسی استرالیا در سال ۱۹۹۶ تعداد فوت کودکان در اثر ضرب و جرح بیشتر از تعداد مرگ و میر در نتیجه تصادفات رانندگی، تصادفات اتفاقی و حتی تعداد مرگ و میر افرادی است که در دریا غرق شده‌اند. با وجود آموزه‌های دین اسلام مبنی بر احترام به اطفال و خودداری از تعرض جسمی به آنان، رقم کودک‌آزاری در ایران بسیار زیاد است؛ به گونه‌ای که حتی به مرحله اضطرار رسیده است. ضعف قوانین حمایتی از اطفال در این امر مؤثر بوده‌اند.

هر چند طبق قانون مجازات اسلامی، برای تحقق قتل عمد شخص باید قصد قتل داشته یا عمل او به گونه‌ای باشد که نوعاً منجر به قتل شود ولی در خصوص ایراد ضربه به طفل حتی اگر قصد قتل هم نداشته و حتی ضربه نوعاً نیز موجب قتل نشود، با تحقق شرایط خاصی قتل عمد محقق خواهد شد.

هر چند قانون‌گذار در جهت حمایت از اطفال سیاست افتراقی^{۱۳} مناسبی اتخاذ کرده است ولی با وضع ماده ۵۹ قانون مجازات اسلامی و ماده ۱۱۷۹ قانون مدنی راه را برای تعرض به اطفال باز گذاشته است. طبق ماده ۱۱۷۹ قانون مدنی حق تأدیب اطفال تنها به والدین محدود شده

ولی بنابر بند ۱ ماده ۵۹ قانون مجازات اسلامی علاوه بر والدین، اولیای قانونی و سرپرستان اطفال نیز حق تأدیب اطفال را دارند. هر چند این ماده و دو معیار درونی قصد تأدیب و معیار بیرونی در حد متعارف بودن را برای تشخیص متعارف بودن تأدیب اطفال قرار داده (۱۵) ولی موجب سوء استفاده بسیاری از والدین و سرپرستان در تنبیه اطفال شده است. نه تنها این ماده موجب بزه دیدگی اطفال به بهانه تأدیب شده، بلکه حتی بعضی پا را از این فراتر گذاشته و معلمان و استادان را نیز در ردیف والدین و سرپرستان قرار داده‌اند و به آنها حق تأدیب و تنبیه اطفال را داده‌اند (۱۶).

با تصویب قانون حمایت از کودکان و نوجوانان امید جامعه حقوقی در جهت مقابله با کودک‌آزاری به ویژه از طرف والدین که از معافیت ماده ۵۹ قانون مجازات اسلامی استفاده می‌کردند، افزایش یافت اما اصلاحات مکرر، اندک بارقه‌های امید را نیز از بین برد. در طرح اولیه جرم کودک‌آزاری که برای اولین بار وارد ادبیات حقوقی ایران شده بود می‌توانست توسط تمام اشخاص ارتکاب یابد، ولی در اصلاحات مکرر مجلس جهت تأمین نظر شورای نگهبان، والدین از شمول این جرم خارج شدند.

با وجود تمام ایرادهای وارد بر قانون حمایت از کودکان یکی از نقاط قوت این قانون ماده ۴ آن است. با تصویب این ماده چتر حمایتی در جهت حمایت از اطفال کمتر از هیجده سال در مقابل شکنجه ایجاد شد. این ماده تنها از اطفال در برابر شکنجه جسمی حمایت نکرده بلکه از آنان در برابر شکنجه روحی نیز حمایت کرده که اقدام مثبتی در جهت حمایت از اطفال است (۱۷).

۴) حمایت در برابر جرایم جنسی

سوء استفاده جنسی^{۱۴} از صغار مشکل جدیدی نیست و در گذر از تنگنای سالیان دراز، اشکال متنوعی به خود گرفته است. اگر در گذشته سوء استفاده جنسی تنها به شکل تعرض جنسی به اطفال و ازدواج اجباری بروز داشت امروزه اشکال آن متنوع تر شده و هرزه‌نگاری و توریسم جنسی ظهور کرده است. هر چند امروزه در بیشتر کشورها رابطه جنسی بین دو فرد بدون وجود رابطه زوجیت در صورت رضایت طرفین فاقد عنوان مجرمانه است، ولی این امر تنها به بزرگسالان اختصاص دارد و شامل روابط جنسی با اطفال نمی‌شود و قانون‌گذاران اعتباری برای رضایت اطفال قائل نیستند و معتقدند که اطفال توانایی درک خوب و بد را ندارند تا بتوانند به ایجاد رابطه رضایت دهند و چنان چه به این امر نیز رضایت دهند و رضایت آنها را صحیح بدانیم، به خاطر خطراتی که این روابط برای سلامتی آنها دارد بایستی آن را جرم‌انگاری نماییم (۱۸). قبح اجتماعی موجب شده که غالب کسانی که مورد تعرض قرار می‌گیرند از افشای تجاوز ابا دارند. در مورد کودکان و نوجوانان رقم سیاه بسیار بالاتر است. اغلب آنان چنان چه در طفولیت مورد تعرض قرار گیرند از بیان تجاوز ابا دارند و سعی در پوشاندن آن دارند. بسیار مشاهده شده است کسانی که مورد تعرض قرار گرفته‌اند بعد از چندین سال و آن هم در سنین بزرگسالی و هنگامی که متجاوز به دلیل تجاوزهای متعدد دستگیر می‌شود، به افشای تجاوز جنسی انجام شده بر خود اقدام می‌کنند.

کیفری برای مرتکبان جرائم است، نظام حقوقی کودک مدار به گونه ای مدون می شود که اگر مرتکب جرم، طفل یا نوجوان باشد، واکنش های ملایم فاقد جنبه سرکوبگری و آزار دهندگی مقرر شده و در آغاز با هدف قضازدایی، آنان را از دادرسی رسمی کیفری خارج کند و در صورت شکست، این واکنش ها به گونه ای انتخاب شود که با لحاظ کیفرزدایی به بازسازی اجتماعی آنان منتهی شود» (۲۲). در بیشتر نظام های قضایی کشورهای دیگر در ارتباط با اطفال بزهکار، نظام های نوینی را برقرار می کنند که در آن تدابیر تأمینی جایگزین اعمال کیفر می شود (۲۳). سیاست کیفری در حوزه اطفال و نوجوانان بزهکار، اصل را بر حداقل استفاده ممکن از تدابیر سالب آزادی می گذارد زیرا استفاده از تدابیر سالب آزادی و حبس های طولانی مدت بر آینده این گروه آثار بسیار سویی خواهد داشت و بر آینده طفل و نوجوان، به شکل ناسازگار تاثیر می گذارد. با توجه به همین آثار منفی، سیاستگذاران جنایی به استفاده از تدابیر غیر سالب آزادی رو آورده اند. استفاده از این تدابیر بدون دور ساختن اطفال و نوجوانان بزهکار، اسباب پاسخ دهی و چه بسا بازگشت آنان به زندگی سالم اجتماعی را فراهم می سازد (۲۴).

– **مجازات های جایگزین حبس:** با افزایش آمار زندانیان و روشن شدن ضعف اساسی کارایی مجازات حبس در پیشگیری از تکرار جرم، کارگزاران عدالت کیفری، سیاست حذف برخی مجازات های غیر سودمند و جایگزین کردن بعضی دیگر از مجازات ها را دنبال کردند (۲۵). در خصوص اطفال و نوجوانان بزهکار نیز مجازات های جایگزین حبس طرفداران بیشتری دارد، زیرا از دیرباز زندانی کردن طفل و نوجوان بزهکار به دلیل فضای نامناسب و گاهی جرم زای محیط زندان، مخالفان سرسختی داشت. در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مقنن دو نوع از مجازات های جایگزین حبس را در خصوص اطفال و نوجوانان پذیرفته است. جزای نقدی، نخستین مجازات جایگزین حبس در خصوص این گروه از بزهکاران است و سپس انجام خدمات عمومی رایگان یکی دیگر از انواع مجازات های جایگزین حبس با صبغه جامعه مدارانه است.

– **مجازات ها و اقدامات سالب آزادی:** سلب آزادی طفل یا نوجوان و محرومیت از آزادی^{۱۵}، یکی از واکنش هایی است که در قبال بزهکاری طفل در نظر گرفته می شود و در اصل شدید ترین واکنش نسبت به جرم است. محرومیت از آزادی به معنی هرگونه بازداشت یا زندانی شدن و یا قرار دادن و نگهداری شخص در محیطی است که نگهدارنده بر آن گماشته باشند و شخص بنا بر دستور مقام قضایی یا اجرایی یا مقام دولتی دیگری، اجازه ترک آزادانه آن محیط را نداشته باشد. این اقدام فقط در صورت ارتکاب جرائم شدید، اعمال می شود. از این رو در خصوص جرائم شدید ارتكابی توسط طفل یا نوجوان، یکی از تصمیم های نهادی است که توسط مقام صلاحیت دار برای اطفال یا نوجوانان بزهکار اتخاذ می شود (۲۶) نگهداری طفل یا نوجوان در محیط آزاد با توجه به نوع جرم و شخصیت وی گاهی امکان پذیر نیست و وضع ایجاب می کند که طفل یا نوجوان از محیط اجتماعی که در وقوع جرم موثر بوده دور باشد. از همین رو سلب آزادی اطفال و نوجوانان بزهکار با

بسیار اتفاق افتاده است کودکانی که در این سن مورد تجاوز واقع گرفته اند در بزرگسالی به منظور انتقام، اقدام به تجاوز به اطفال نموده اند. امروزه علاوه بر تجاوز جنسی، توریسیم جنسی که به صورت قاچاق کودکان و نوجوانان به مناطق خاص صورت می گیرد به عنوان یکی از جرایم سنگین علیه اطفال شناخته شده است. قاچاق کودکان و نوجوانان سودآورتر از قاچاق مواد مخدر است، زیرا از مواد مخدر تنها یک مرتبه می توان استفاده نمود ولی در قاچاق انسان می توان از شخص قاچاق شده به دفعات متعدد استفاده کرد (۱۹). قوانین ایران از کودکان و نوجوانان در برابر جرایم جنسی حمایت کافی نکرده بلکه حتی در بعضی موارد سیاست معکوسی دارند، همانند حوزه زنان که در بعضی مورد قانون گذار به جای اتخاذ سیاست افتراقی در جهت حمایت از زنان، سیاست معکوسی اتخاذ کرده اند. از جمله مجازات برقراری رابطه جنسی افراد ذکور با اطفال مؤنث همانند مجازات برقراری رابطه با افراد مؤنث بزرگسال است. طبق تبصره ماده ۸۳ قانون مجازات اسلامی چنان چه زن محصنه با پسر نابالغ زنا کند موجب حد تازیانه بر این زن می شود. در حالی که طبق صدر ماده مذکور زنی زن محصنه با مرد بالغ رجم است! باوجودی که رابطه جنسی با طفل باعث ورود صدمه به طفل می شود، قانون گذار بدون توجه به این امر مجازات را کاهش داده است. در سال ۱۳۸۳ قانون مبارزه با قاچاق انسان به تصویب رسید. قبل از تصویب این قانون، قاچاق اطفال چنان چه در قالب خرید و فروش صورت می گرفت می توانست مشمول ماده ۳ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان باشد. در این ماده از هرگونه خرید و فروش اطفال به منظور اعمال خلاف صحبت به میان آمده است. ارتکاب اعمال جنسی از جمله موارد اعمال خلاف است. با تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان، قاچاق اطفال به منظور ارتکاب اعمال جنسی از شمول اعمال خلاف مندرج در ماده ۳ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان خارج شد (۲۰). در مورد هرزه نگاری اطفال در قوانین ایران مقرر ای در جهت حمایت از اطفال وجود ندارد. ماده ۶۴۰ قانون مجازات اسلامی بدون هیچ گونه تشدید مجازاتی نسبت به هرزه نگاری هایی که اطفال بزه دیده آن هستند همه افراد را مشمول یک مجازات قرار داده است. اما قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت های غیرمجاز می نمایند (۱۳۷۲) مجازات مشددی نسبت به کسانی که از اطفال در تهیه و توزیع آثار سمعی و بصری مبتذل و مستهجن استفاده می کنند در نظر گرفته است.

مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی در قبال اطفال بزهکار

در سیاست کیفری کنونی، چگونگی رویایی با طفل و نوجوان بزهکار، از دو جهت واجد اهمیت است؛ نخست از نظر متنوع کردن پاسخ های دولتی و جامعه ای به بزهکاری اطفال و نوجوانان و فردی کردن این پاسخ ها و دوم به لحاظ پیشگیری از مزمن شدن بزهکاری در دوران طفولیت و سنین پایین که به پیشگیری از تکرار جرم در دوران بزرگسالی منجر می شود (۲۱). **اقدامات غیر سالب آزادی:** «در قوانین ماهوی کیفری که ناظر به تعریف جرم، مجازات و مسئولیت

تمام ایرادهایی که بر آن وارد است هنوز در پهنه حقوق کیفری ایران به عنوان یکی از پاسخ های عدالت کیفری به بزهکاری اطفال و نوجوانان شناسایی شده است. با توجه به آموزه های جرم شناسی در خصوص اعمال مجازات حبس در خصوص جرائم اطفال و نوجوانان، قانون گذاران انعطاف بیشتری را در عمل پذیرفتند و در کنار پیش بینی نگهداری در قانون اصلاح و تربیت به عنوان مجازات سنتی سالب آزادی، نویسندگان قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به تدابیر نوین سالب آزادی با عنوان حبس خانگی و حبس هفتگی به منظور کاهش آثار زیان بار زندان و قانون اصلاح و تربیت توجه نشان داده اند.

حق بر سلامت اطفال زندانی

حق بر سلامت به عنوان یک حق بشری جایگاه والایی در اسناد بین المللی دارد. در عین حال در ارتباط با کودکان و نوجوانان که شرایط خاص و ویژگی های متفاوتی نسبت به بزرگسالان از نظر جسمی و روانی، سبب می شود تا دقت بیشتری در این زمینه صورت گیرد. پس به نظر می رسد توجه بیشتری به حقوق این گروه در اسناد بین المللی پرداخت. طبق قوانین بین المللی حقوق بشر، کودکان از حق بالاترین استاندارد قابل دستیابی برای سلامت جسمی و روانی برخوردارند. اعمال شکنجه و رفتار یا مجازات ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز در حبس اداری، می تواند به وضوح منجر به نقض حق سلامتی کودک شود. خود بازداشت نیز می تواند تأثیر بسیار منفی بر سلامت کودکان داشته باشد. حساسیت اطفال زندانی به مراتب تشدید می شود و منجر به این می شود که آسیب پذیری این گروه چند برابر گردد. در بررسی این حق برای اطفال زندانی در اسناد بین المللی ابتدا کنوانسیون حقوق کودک که جامعترین کنوانسیون و سند بین المللی در رابطه با حقوق کودکان است، بررسی می شود. کنوانسیون حقوق کودک اولین ساختاری است که با رویکردی منسجم در خصوص حقوق اطفال به مقررات قانونی بین المللی سلب آزادی برای اطفال و نوجوانان می پردازد. این کنوانسیون به مثابه چتر برای سه مجموعه مقررات در رابطه با عدالت کودک عمل می کند. این سه مقرر عبارتند از: دستورالعمل ملل متحد برای اداره بزهکاری کودکان (دستورالعمل ریاض)، مقررات استاندارد حداقلی ملل متحد برای حمایت از عدالت کودکان و نوجوانان (قواعد پکن) و قواعد ملل متحد برای حمایت از کودکان و نوجوانان محروم از آزادی.

نه اعلامیه حقوق کودک ۱۹۲۴ و نه اعلامیه حقوق کودک ۱۹۵۹ مستقیماً به عدالت اطفال یا محرومیت از آزادی کودکان اشاره نمی کند. اگرچه سازمان ملل متحد حداقل قوانین استاندارد برای رفتار با زندانیان را در سال ۱۹۵۵ تصویب کرد، اما اینها خود تنظیم مقررات مدیریت نهادهای برای جوانان را به عنوان هدف اصلی دنبال نمی کنند و بنابراین حقوق ویژه کودکان را در نظر نمی گیرند. قوانین سازمان ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی، نه تنها برای نهادهای دادگستری اطفال قابل اجرا است بلکه مهمتر از همه برای محرومیت از آزادی بر اساس رفاه و سلامت کودکان اعمال می شود. هرچند حق بهداشت زندانیان به طور گسترده تحت هنجارهای حقوق بشر محافظت

می شود، اعمال این تضمین ها در چارچوب زندانها دشوار است. بازداشت شدگان علاوه بر اینکه به دلیل بازداشت آسیب پذیر هستند، اغلب در اولویت بندی سیاستگذاری یک طبقه نامحسوب محسوب می شوند و معمولاً در پروسه های سیاسی در نظر گرفته نمی شوند. با این حال بررسی این اسناد از حیث تنظیم مقررات در جهت حفظ حقوق اطفال از جمله حق سلامت ضرورت دارد مضافاً بر اینکه بسیاری از کشورها در تنظیم حقوق داخلی خود به این اسناد توجه کرده و از مقررات آن استفاده می کنند (۲۷).

نتیجه گیری

حق بر سلامت در قامت یک اصل بین المللی و به صورت بسیار گسترده در ارتباط با همه افراد مورد شناسایی قرار گرفته است. اما باید توجه داشت که طبقات و اقشار آسیب پذیر در هر جامعه، نیاز مبرمی به حفاظت و حمایت قانونی دارند از جمله اطفال.

در قلمرو حقوق کیفری برای پاسداشت حق بر سلامت کودکان، رویکرد افتراقی کردن عدالت کیفری اطفال و بزرگسالان با تمام فراز و نشیب های پیش رو، پیشنهاد شده است. رویکرد دادرسی افتراقی اطفال بیشتر بر رویکرد حمایتی تأکید دارد. رویکرد حمایتی به معنای غلبه پاسخ های اصلاحی و درمانی بر پاسخ های کیفری به اطفال و نوجوانان بزهکار است. در حقیقت امر، حقوق کیفری با گستراندن چتر حمایتی خود بر اطفال و نوجوانان بزهکار، موجبات اصلاح و درمان آنان را با وارد شدن کمترین آسیب های روانی و شخصیتی فراهم کرده است. این به معنای به سنت یکی شدن با حقوق کیفری جهانی اطفال است که اصل را حمایت از اطفال و نوجوانان بزهکار قرار داده است.

در ایران، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ که افق های جدیدی در زمینه حقوق کودکان گشوده است، به خوبی جلوه های عوامل مخاطره آمیز را مشخص نموده و راهکارهای حمایتی را که باید از کودکان در معرض خطر به عمل آید، بر شمرده است. این قانون نسبت به قانون مرتبط پیش از آن (قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱)، کودکان را در شرایط حمایتی مناسب تری قرار داده است. این قانون ضمن اینکه برای نخستین بار مصادیق کودکان در معرض خطر را شناسایی و اعلام نموده است، حمایت های بیشتری را نیز از این کودکان به عمل آورده و تکالیفی را بر عهده اشخاص حقیقی و حقوقی قرار داده است که با قانون پیش از آن قابل قیاس نیست؛ به گونه ای که اختصاص ۵۰ ماده قانونی مفصل در ارتباط با کودکان در قانون اخیر نسبت به ۹ ماده مختصری که در قانون سابق آمده بود، به روشنی گویای توجه قانون گذار به حقوق کودکان است.

با توجه به مطالب ارائه شده به منظور رفع چالش های حقوقی و ساختاری موجود در رابطه با پیشگیری کیفری از نقض حق بر سلامت طفل، پیشنهادها و راهکارهای ذیل توصیه می گردد:

- آموزش کودکان باید فراتر از مطالب کتاب های فعلی توسعه داده شود و در این راستا باید آشنایی با هنجارهای اجتماعی، استانداردهای اخلاقی و آگاهی از قوانین کشور، به طور جدی در برنامه درسی وارد شود و حتی

ملاحظه‌های اخلاقی

در پژوهش حاضر حق معنوی مولفین آثار مورد احترام قرار گرفته و قوانین تعارض منافع کاملاً مورد توجه قرار گرفته است.

واژه نامه

1. Vulnerable groups	گروه‌های آسیب پذیر
2. Right to health	حق بر سلامت
3. Penal system	نظام کیفری
4. Social institutions	نهادهای اجتماعی
5. Physical health	سلامت جسمانی
6. Ethical principles	اصول اخلاقی
7. Human rights	حقوق بشر
8. Health	سلامت
9. Spiritual health	سلامت معنوی
10. Social rights	حقوق اجتماعی
11. Child rights	حقوق کودک
12. Right to education	حق تحصیل
13. Differential policy	سیاست افتراقی
14. Sexual abuse	سو استفاده جنسی
15. Deprivation of liberty	محرومیت از آزادی

با همکاری و ارتباط دوطرفه نیروی‌های پلیس آموزش دیده با مدارس، آموزش‌های لازم در جهت جلوگیری از بزه‌دیدی کودکان ارائه گردد. - آن چه که در پیشگیری کیفری در حوزه حمایت بزه‌دیدی ناشی از بی‌توجهی به اطفال مهم است، استفاده از سازوکار حقوق کیفری به صورت ویژه و متفاوت با آنچه که در زمینه حمایت کیفری از بزرگسالان وجود دارد، است. بر این اساس، سیاست کیفری در راستای اصل حمایت کیفری افتراقی و خاص از کودکان در برابر بزه‌دیدی ناشی از بی‌توجهی به نحوی از سازوکار جرم‌انگاری حمایتی بهره باید جست که با وضعیت خاص این گروه آسیب‌پذیر همخوانی داشته باشد. - گروهی مرکب از افسران پلیس آموزش دیده، روانشناسان، جرم‌شناسان، اولیای مدرسه و دیگر افرادی که حضور آنان مفید به نظر می‌رسد تشکیل شوند تا با بررسی مشکلات و رفتارهای کودکان در مدارس و هنگام خروج از مدرسه، تجزیه و تحلیل آنها و ارائه راهکارهای مناسب در این زمینه به پیشگیری از بزه‌دیدی کودکان اقدام کنند. - با توجه به نقش واحدهای مشاوره و مددکاران اجتماعی در کلانتری و پاسگاه‌ها در امر تحقق اهداف عدالت ترمیمی، ضرورت دارد در کوتاه‌مدت اگر قرار است قانون آیین دادرسی کیفری اصلاح شود، حتماً موادی در خصوص دادن اختیارات قانونی به این واحدها پیش‌بینی گردد.

References

- Amid H. Amin Dictionary. 4th ed. Iran/Tehran: Amirkabir Publication. 1995.
- Seifi N. Investigating and recognizing juvenile delinquency in Iran. [M.A thesis]. Tehran: University of Tehran. 1977.
- Ebrahimi N, Kalantari K. Police-oriented prevention of child victimization in schools and its solutions. Private and Criminal Law Research, 2017; 13(3): 87-106
- Mousavi Khomeini SR. Tahrir Al-vasileh. 2nd ed. Iran/Qom: Dar Al-elm Institute. 1991.
- Callahan D. The WHO definition of 'health' (the concept of health). The Hastings Center Studies, 1973; 1(3): 77-87
- Javadpour M. Protection of the children's right to health in armed conflicts; from the perspective of Islam and international humanitarian law. *Comparative Studies on Islamic and Western Law*, 2017; 3(4): 1-28. doi: [10.22091/csiw.2018.1667.1142](https://doi.org/10.22091/csiw.2018.1667.1142)
- Naaderi S. Differential proceedings for children and adolescents; a look at international instruments on the rights of the child. *Comparative Criminal Jurisprudence*, 2021; 1(1): 49-66. doi: [10.22034/jccj.2021.148191](https://doi.org/10.22034/jccj.2021.148191)
- Rayejian Asli M. Support for victims of drug crimes. 1st ed. Iran/Tehran: Salsabil Publication. 2005.
- Abachi, M. Substantive criminal law guidelines for abused children. *The Judiciary Law Journal*, 2005; 69(52-53): 169-204.
- Zeynali A. Examining the criminal laws of Iran in terms of criminalization. [M.A thesis]. Tehran: Shahid Beheshti University. 2003.
- Mehra N. Iranian criminal laws relating to juvenile delinquency: past and present. *Criminal Law Doctrines*, 2006; 3(20): 41-60.
- Irvanian A. Protecting children against economic and sexual exploitation. *Nedaye Sadegh*, 2003; 8(32): 1-10.
- Beigi J. Child abuse in Iranian law. 1st ed. Iran/Tehran: Mizan Publication. 2005.
- Sabooreipour M, Hagh Bin F. Innovations and challenge of child and adolescent protection act in prevention of child abuse. *Journal of Legal Research*, 2023; 22(53): 507-538. doi: [10.48300/jlr.2022.313210.1834](https://doi.org/10.48300/jlr.2022.313210.1834)
- Katoozian N. Civil law in the current legal order. 3rd ed. Iran/Tehran: Dadgostar Publication. 1999.
- Mohseni M. General criminal law. 1st ed. Iran/Tehran: Ganje Danesh Publication. 1997.
- Habibzadeh M, Moghadasi Roeyin M. An introduction to the criminal protection of child victims in Iranian law with a look at international documents. *Mofid Letter*, 2006; 55.
- Ghannad F. Criminal protection of minors against sexual offenses in the legal system of England and Wales. [M.A. thesis]. Tehran: Shahid Beheshti University. 1998.
- Karr J. Harmful effects of child pornography. Translated by Dezyani M. Tehran: Informatic. 2004.
- Habibzadeh M. Moharebeh in Iranian criminal law. 1st ed. Iran/Tehran: Tarbiat Modarres Publication. 2000.
- Afrasiabi S, Khoeini G, Mojtahed Soleimani A. Legal and Ethical Principles of Criminalization in Iran's Criminal Law. *Ethics in Science and Technology* 2020; 14 (4): 1-6. DOR: [20.1001.1.22517634.1398.14.4.1.6](https://doi.org/20.1001.1.22517634.1398.14.4.1.6)

22. Moazen Zadegan H A. Evolution of criminal laws protecting children and adolescents in Iranian law. The Judiciarys Law Journal, 2008; 72(62-63): 15-40. doi: <https://doi.org/10.22106/ilj.2008.11279>
23. Khalili R, Esmaili M, Hajitabar H. Ethics in criminal law: respect for the freedom of individuals and the study of reason in Imami jurisprudence and Iranian criminal law. Ethics in Science and Technology 2022; 16 (4) :14-20. DOR: [20.1001.1.22517634.1400.16.4.3.2](https://doi.org/10.1001.1.22517634.1400.16.4.3.2)
24. Niazpoor A. Criminal rights of children and adolescents (the process of responding to the delinquency of children and adolescents. 1st ed. Tehran: Mizan Publication. 2014.
25. Zinali A, Rezvani S, Kordalivand R, Zarei Haji Abadi E. Criminal intervention in the field of sexual crimes with emphasis on moral principles. Ethics in Science and Technology 2024; 19 (2) :25-32. Doi: [10.22034/ethicsjournal.19.2.25](https://doi.org/10.22034/ethicsjournal.19.2.25)
26. Abachi M. Criminal rights of children in United Nations documents. 1st ed. Tehran: Majd Publication. 2009.
27. Alizadeh F, Abbasi A, Esmaili M. The right to the health of imprisoned children in the light of international instruments. MLJ 2021; 15 (56) :919-939.